

Педесет година Уједињених нација

– изневерена очекивања

Пуковник др Милан Опачић

Обележавање 50-годишњице рада Организације уједињених нација повод је за подсећање и озбиљна научна промишљања о односу између Повељом УН прокламоване визије света, онога што су Уједињене нације учиниле на остварењу те визије и изневерених потреба и очекивања.

Темели и основне контуре визије уређења савременог света и организације система Уједињених нација обликовани су још у време Другог светског рата, почев од Атлантске повеље из 1941, преко Декларације Уједињених нација из 1942, конференција у Москви и Техерану 1943, конференције у Дамбартон Оксу 1944, до Јалтске и Оснивачке конференције УН у Сан Франциску 1945. године, када је усвојена Повеља УН и легализован повлашћени положај великих сила у Уједињеним нацијама. Управо у том „ексклузивном“ статусу великих сила и њиховим међусобним односима, оптерећеним блоковским надметањем и конфронтацијом током „хладног рата“ основни су разлози за континуирано посртање и неуспехе Уједињених нација, посебно у очувању међународног мира и безбедности, разоружања и економског развоја држава чланица. У педесетогодишњем раду Уједињених нација било је, међутим, и периода када су оне, захваљујући, пре свега, концентрисаним напорима бројне групе несврстаних и других неразвијених земаља чланица УН, постизале велике резултате у остваривању циљева Повеље, нарочито у деколонизацији и социјалним и хуманитарним активностима.

Организовање и спровођење мировних операција, које су Уједињене нације до сада покретале с променљивим успехом у многим случајевима, у случају решавања југословенске кризе доживљава необичну метаморфозу, претварајући се постепено у операцију за „наметање мира“. У решавању југословенског случаја, несумњиво, оне се налазе пред озбиљним изазовом и судбоносним избором. Наиме, само враћањем на изворна начела непристрасности и равноправног третмана свих актера кризе на простору претходне Југославије Уједињене нације могу да поврате свој озбиљно нарушени међународни кредибилитет. Насупрот томе, истрајавање на досадашњем приступу у решавању југословенске кризе, претварање мировне мисије у некакав „хибридни“ механизам за кажњавање „непослушних“ земаља и инструментализација

Уједињених нација у „гласачку машину“ креатора „новог светског поретка“ сасвим сигурно воде распаду механизма мировних мисија, а могу довести у питање и сам опстанак Уједињених нација.

Двадесет четвртог октобра 1995. навршава се 50 година од почетка рада Организације уједињених нација, као једине опште и универзалне међународне организације савремене епохе и „породице“ безмало свих суверених држава савременог света. Раздобље од пола века није сувише дуг, али је свакако довољан период у раду те светске организације да се, с разлогом и према већ устаљеним цивилизацијским критеријумима и стандардима, сведу биланси између прокламованих обећања, принципа и циљева и незадовољених и изневерених потреба, нада и очекивања. Прилика је то, наравно, и за подсећање на време када је, пре 50 година усвајањем Повеље Уједињених нација у Сан Франциску, човечанство тек закорачило у несигурно јутро новог доба, после неописивих патњи, страдања и разарања доживљених у Другом светском рату и победе над мрачним силама фашизма, чија је јубиларна педесета годишњица наглашено обележена у мају ове године.

Многи од савременика или познавалаца доба у којем је настала светска организација вероватно ће доказивати да су у остваривању прокламоване визије Уједињене нације успеле, али није мало ни оних који ће то оспоравати, тврдећи да нису много учиниле, или да су пропустиле да учине све што су могле да би се човечанство макар приближило својој срећнијој сутрашњици. Скептицизам, уз објективно и непристрасно просуђивање и одмеравање чињеница и аргумената о томе, свакако је једини прави пут да се дође до истине, која наравно неће, нити може задовољити таштину идолопоклоника и ублажити сумње и незадовољства разочараних.

Настанак Уједињених нација – визија и конституисање система

Основни интерес савезничких сила – чланица Антихитлеровске коалиције, током Другог светског рата била је победа над силама фашизма, а у оквиру тога био је и проблем отварања „другог“ фронта у Европи.¹ Међутим, још првих дана рата, чланице Антихитлеровске коалиције су биле заокупљене и размишљањима о неопходности установљавања послератног *система међународних односа*, у којем би трајно била онемогућена будућа ратна разарања и патње народа, и у којем би се, истовремено, избегла горка искуства претходне светске организације – Друштва народа.² Инспирирани потребом за трагањем

¹ Отварањем „другог“ фронта у Европи требало је присилити Немачку да један део својих снага извуче с Источног фронта према СССР-у, чиме би се олакшали ратни напори совјетске Црвене армије и створили услови за брже сламање моћи и за пораз сила Осовине.

² Мисли се, пре свега, на недемократски карактер Друштва народа (скројен по мери интереса европских сила победница у Првом светском рату), неравноправност држава – чланица и одсуство САД и СССР-а из чланства те организације,

за другачијом, савременијом политичком основом тог будућег система, августа 1941, лидери савезничких сила Т. Рузвелт и В. Черчил заједнички су формулисали и, у име својих влада, објавили Атлантску повељу,³ на чијим је принципима, према њиховом уверењу, требало да буду засновани мир, безбедност и сарадња међу народима и државама у послератном међународном поретку.

Почетком 1942. године, на заједничкој конференцији у Вашингтону,⁴ представници 26 земаља – чланица Антифашистичке коалиције (међу којима и Југославије) потписали су тзв. *Декларацију Уједињених нација*, којом су државе потписнице прокламовале своје приступање „општем програму циљева и принципа садржаних у Атлантској повељи“. На јесен 1943., представници савезничких сила су на Московској конференцији⁵ потписали и објавили чувену *Декларацију четири нације о општој безбедности*, којом су нагласили своју сагласност о што скоријем формирању „опште међународне организације за одржавање међународног мира и безбедности“. Таквом опредељењу лидери великих савезничких сила су, крајем исте године, прикључили заједнички став да једино „споразумевање међу великим силама може бити основа трајног мира“.⁶ На Конференцији у Дамбартон Оксу, у Вашингтону, одржаној од августа до октобра 1944, представници савезничких сила су детаљно разрадили и усагласили Предлог Пројекта о формирању нове светске организације.⁷ Лидери великих савезничких сила (Рузвелт, Черчил и Стаљин), 11. фебруара 1945, на чувеној Јалтској конференцији, разматрајући резултате Конференције из Дамбартон Окса, постигли су споразум о решењу питања положаја великих сила и гласања у Савету безбедности, односно обзнанили су фамозну „јалтску формулу“ – *право вета* за сталне чланице Савета безбедности Уједињених нација. На истој конференцији савезничке силе су изразиле сагласност да се оснивачка конференција Уједињених нација сазове за 25. април 1945. у Сан Франциску (САД) ради израде Повеље Организације.

што су били пресудни чиниоци који су допринели њеном распаду у само праскозорје Другог светског рата.

³ Два савезничка лидера су се састала 14. августа 1941. на америчком броду „Потомак“, у близини Њуфаундленда на Атлантику, по чему је и тај документ добио назив Атлантска повеља.

⁴ Конференција је одржана 1. јануара 1942, под називом Конференција Уједињених нација, одакле и потиче име будуће светске организације, а њеним учесницима и каснијим потписницима (до 1. марта 1945) признат је статус оснивача Уједињених нација.

⁵ Конференција у Москви одржана је од 19. до 30. октобра 1943. у присуству министара спољних послова СССР-а, САД, Велике Британије и амбасадора Кине у Совјетском Савезу.

⁶ Овакав став заједнички су формулисали Рузвелт, Черчил и Стаљин на Техеранској конференцији (од 28. новембра до 1. децембра 1943), на којој су, поред осталог, разматрали и резултате Московске конференције.

⁷ Конференција је радила у две фазе: прва је трајала од 21. августа до 28. септембра 1944, а учествовали су представници САД, СССР-а и Велике Британије, а друга од 29. септембра до 7. октобра 1944, а учествовали су представници САД, Велике Британије и Кине, а без СССР-а, чиме је требало да се изрази поштовање (формално) неутралног статуса Совјетског Савеза у рату између Кине и Јапана.

Оснивачку конференцију, којој су присуствовали овлашћени представници 50 држава, међу којима и Југославије, а која је отпочела рад 25. априла 1945. у Сан Франциску, дакле, пре формалног окончања Другог светског рата и пораза фашистичких сила, обележило је двојако расположење: на једној страни, снажни демократски захтеви бројних земаља за остваривање свих признатих и још у време рата обећаних „идеала“ за све народе и, на другој страни, отворено супротстављање неких западних сила (пре свега колонијалних) таквим захтевима и веома оштра размимоилажења међу самим великим силама. У таквој атмосфери, велике силе ипак нису успеле да спрече да се, на упорно инсистирање малих земаља, у документа припремљена у Дамбартон Оксу унесу бројне значајне измене и допуне, међу којима су посебно значајне две: прва, којом је *установљена општа надлежност Генералне скупштине за сва питања из делокруга Организације УН* (укључујући и питање очувања међународног мира и безбедности)⁸ и друга, којом је предвиђено формирање, поред раније предвиђених, још два нова, главна органа светске организације – *Економског и социјалног савета и Старељског савета*.

Повеља УН, наравно, са различитим импресијама земаља оснивача о њеној вредности, усвојена је на завршетку Конференције у Сан Франциску, тачније 26. јуна 1945, а ступила је на снагу 24. октобра исте године,⁹ када је и озваничена Организација уједињених нација. На основама утврђеним у преамбули Повеље, Организација УН, према члану 1. Повеље, треба да буде инструмент за: *очување међународног мира и безбедности; развијање пријатељских односа међу народима, заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа; остваривање међународне сарадње, решавањем међународних привредних, социјалних, културних или хуманитарних проблема, као и подржавањем и развијањем поштовања људских права и основних слобода за све, без обзира на расу, пол, језик и веру, и обавезивање чланица да, управо у Уједињеним нацијама као политичком средишту, усклађују своје поступке у постизању тих циљева*.

Међу наведеним циљевима основни и најважнији циљ Уједињених нација јесте, очување међународног мира. Оснивачи УН при дефинисању тог циља, наравно, нису узимали у обзир било какав мир, па су, начинивши крупан искорак у односу на све раније историјске покушаје,

⁸ Пројектом из Дамбартон Окса, према замисли великих сила, није предвиђена никаква надлежност Генералне скупштине у вези с питањем очувања међународног мира и безбедности, односно то подручје делатности светске организације било је резервисано као ексклузивна надлежност Савета безбедности.

⁹ Тога дана Повеља УН могла је ступити на снагу, јер су је до тада ратификовале све сталне чланице и већина чланица Организације УН (међу њима и Југославија). Тај датум се званично узима као Дан ОУН – дан почетка рада светске организације. Статус држава оснивача УН признат је свим земљама учесницама Оснивачке конференције у Сан Франциску и Пољској, као 51. држави, будући да је и она била потписница Декларације Уједињених нација од 1942. године, али у време одржавања Оснивачке конференције није имала јединствену владу, па није била у могућности да пошаље свог представника.

у члану 2. Повеље утврдили политичке основе мира на којима је прихватљиво борити се за мир, односно основна начела (принципи) за чије ће се поштовање залагати Уједињене нације. Ради се, наравно, о добро познатим начелима о: сувереној једнакости свих чланица УН; савесном испуњавању обавеза преузетих у сагласности с Повељом;¹⁰ решавању међународних спорова мирним путем (у вези са којим су у 6. глави Повеље предвиђени механизам и средства за мирно решавање међународних спорова); уздржавању од претње силом супротно циљевима Уједињених нација, којим је, поред осталог, агресивни рат проглашен „међународним злочином“, а употреба силе допуштена само у случајевима индивидуалне или колективне самоодбране чланица од агресије (према члану 51. Повеље), примене колективних, принудних мера против државе – прекршиоца мира или агресора (према чувеној 7. глави и члану 42. Повеље) и ослободилачке борбе колонијалних народа као легитимног начина остварења њихове политичке независности;¹¹ немешању у унутрашње надлежности држава; универзалности, која подразумева обавезу УН да ће настојати да и државе које нису чланице УН поступају према начелима Повеље и да ће радити на пријему тих држава у чланство Организације, и пружању помоћи Организацији УН у остваривању њених циљева и задатака према Повељи.

Ради остваривања циљева и начела због којих су се удружили оснивачи Уједињених нација су предвидели и Повељом установили шест главних органа Организације УН: Генералну скупштину, Савет безбедности, Економски и социјални савет, Старатељски савет, Секретаријат и Међународни суд правде.

Генерална скупштина је једини главни орган УН у којем су заступљене све државе чланице Организације¹² и која је према Повељи, надлежна да разматра сва питања из делокруга Повеље. Генерална скупштина фактички ради без прекида у току читаве године,¹³ а њен рад се одвија у пленарним седницама, у главним комитетима,¹⁴ процеду-

¹⁰ Опширније: Б. Јанковић, *Међународно јавно право*, Београд, 1970, стр. 154.

¹¹ Тај трећи случај није изричито предвиђен Повељом, него тек Декларацијом УН о принципима међународног права о пријатељским односима и сарадњи између држава од 1970. године, али се због његовог неспорног значаја сматра саставним делом Повеље. (Опширније: *Кодификација принципа МАК*, збирка радова, ИМПП, Београд, 1969, стр. 47–109).

¹² Свака држава чланица УН у Генералној скупштини има своју делегацију представника, којом руководи једно лице са статусом шефа дипломатске мисије (амбасадор) своје земље при Уједињеним нацијама. Број држава чланица се, од почетних 50 на Оснивачкој конференцији 1945. непрекидно увећавао према мери настајања нових држава, пријема поражених држава из Другог светског рата или распада федералних на више нових држава, тако да сада ОУН окупља 185 држава.

¹³ Генерална скупштина сазива редовна, а повремено и по потреби и тзв. ванредна и хитна (специјална) заседања. Редовно заседање одржава се сваке године, а почиње обавезно *трећег уторка у септембру* и траје, начелно, до средине децембра, а фактички док дневни ред у целини не буде исцрпљен.

¹⁴ Генерална скупштина има укупно седам главних комитета, и то: *Први комитет* (за политичка питања и питања безбедности); *Специјални политички комитет*

ралним и сталним комитетима, привременим (*ad hoc*) комитетима и комисијама, сталним институцијама и бројним међународним конференцијама УН за специфичне проблеме. Генерална скупштина, и поред природе своје надлежности, није надређени орган осталим главним органима, нити има супранационални карактер, односно може доносити само резолуције, декларације и препоруке, али не и правно обавезујуће одлуке за државе чланице, изузев у случајевима покретања механизма мировних операција.¹⁵

Савет безбедности сачињава укупно 15 држава чланица, од којих је пет сталних (САД, Русија, Кина, Велика Британија и Француска), а десет несталних чланица, које бира Генерална скупштина за период од две године. И Савет је, попут Генералне скупштине, оспособљен да своје функције обавља непрекидно.¹⁶ Према Повељи, Уједињене нације су повериле Савету безбедности првенствену (примарна) одговорност за одржавање међународног мира и безбедности. И у Савету, као и у Скупштини, свака чланица приликом одлучивања има само један глас, али је за доношење одлуке о тзв. суштинским питањима потребно девет потврђених гласова, међу којима морају бити и потврђени гласови свих сталних чланица. Свака стална чланица Савета има право вета, тј. могућност да својим противљењем спречи доношење одлуке по било којем суштинском питању уколико би таква одлука (према њеној процени) била супротна њеним интересима. И поред очите неравноправности у статусу несталних у односу на сталне чланице, Повељом је установљено да Савет безбедности приликом обављања својих послова делује у име свих држава чланица УН и да доноси правно обавезујуће одлуке (једини главни орган УН који има такво овлашћење) за све државе чланице Уједињених нација. Таква, неоспорно ексклузивна надлежност Савета безбедности и, посебно, повлашћени положај сталних чланица били су често привлачни за захтеве неких моћних држава за улазак у „клуб“ сталних чланица, а готово непрекидно су предмет оштрих и оправданих критика и оспоравања.¹⁷

Економски и социјални савет, као један од главних органа УН под окриљем Генералне скупштине, координира и усмерава економску,

(који дели посао са Првим комитетом); Други комитет (за економска и финансијска питања); Трећи комитет (за социјална, културна и хуманитарна питања); Четврти комитет (за старатељство и несамоуправне територије); Пети комитет (за административна и буџетска питања) и Шести комитет (за правна питања).

¹⁵ Ради се, заправо, о случајевима у којима Генерална скупштина може, на основу чувене резолуције „Уједињени за мир“ (United for peace) од 1950. године доносити одлуке о покретању тог механизма уколико то није у стању да чини (због вета) Савет безбедности.

¹⁶ По један представник сваке чланице Савета безбедности мора бити увек присутан у седишту УН у Њујорку. У раду седница Савета, по његовом позиву, може учествовати и свака друга држава чланица УН која није чланица Савета, па чак и држава која није чланица УН, али под условима које одреди Савет и, наравно, без права гласа.

¹⁷ С времена на време, неке економски и политички моћније државе покретале су иницијативе за пријем у стално чланство Савета безбедности, а у последње време са захтевима за признавање статуса сталне чланице у Савету јављају се: Немачка, Јапан, Индија, Италија, Бразил и неке друге државе.

социјалну, културну и хуманитарну активност Организације УН и специјализованих агенција и институција повезаних у тзв. породицу Уједињених нација. Повелом УН утврђени су број и начин избора чланица тог савета, његове надлежности и начин обављања функција, али су због потребе савремене праксе и, нарочито, због обима делатности тог органа у протеклих 50 година увођене бројне измене и прихватања многа нова решења.¹⁸ У најопштијем, Економски и социјални савет разматра и даје препоруке чланицама УН и, преко својих бројних помоћних органа,¹⁹ институција и специјализованих (придружених) агенција, покреће акције и помаже решавање проблема економског, социјалног, културног и хуманитарног развоја и сарадње међу народима и државама савремене међународне заједнице.

Старатељски савет је, према Повели, добио у надлежност да помаже Генералној скупштини и надгледа управу над тзв. *старатељским територијама*,²⁰ да подстиче напредак становништва тих територија и њихов постепени развој у правцу самоуправе или независности. Будући да су већ до пред крај осамдесетих година све територије под старатељством, осим Пацифичких острва,²¹ постигле независност или су припојене другим сувереним државама, функције и постојање тог главног органа УН биће, вероватно, ускоро окончани.

Секретаријат УН сачињавају генерални секретар и административно особље које је потребно Организацији уједињених нација. Генерални секретар,²² као *главни административни службеник и официјелни шеф Организације УН*, према правилима које прописује Генерална скупштина, сам бира и поставља административно особље у Секретаријату, при чему посебно води рачуна да особље чине лица из свих региона и што већег броја држава чланица Уједињених нација. Секретаријат, преко своје разгранате структуре *уред* и *одељења*, обавља веома обимне и разнорodne административно-техничке и извршне послове: припрема материјале, опслужује све друге органе УН и управља програмима и задацима који му се пренесу у надлежност.

¹⁸ Тако је, нпр., у односу на првобитних, Повелом предвиђених 27 чланица, ово тело у неколико наврата проширивало број својих чланица, тако да их данас има 54. Слично је и са повећавањем броја и обима делатности разних помоћних тела и институција Савета.

¹⁹ Од помоћних органа Економски и социјални савет има: *Регионалне економске комисије* (има их четири: за Европу, за Азију и Далеки Исток, за Латинску Америку и за Африку); *Функционалне комисије и поткомисије* (за саобраћај, за статистику, за становништво, за социјална питања, за права човека, за спречавање дискриминације и заштиту мањина, за положај жена, за наркотичне дроге, за међународну робну размену итд.); *сталне комитете, ad hoc комитете* и друга специјална тела.

²⁰ После Другог светског рата и одузимања колонија побеђеним фашистичким силама Повелом УН установљен је *систем старатељства* над тим територијама и образован Старатељски савет као орган УН који ће о њима водити бригу.

²¹ Пацифичка острва, позната и као Микронезија, налазе се под административном управом САД као старатељске силе.

²² Генералног секретара, после сложене процедуре разматрања кандидата у Савету безбедности и на његову препоруку, бира Генерална скупштина двотрећинском већином гласова чланица УН, на период од седам година.

Међународни суд правде је једини међу главним органима Организације УН којем се седиште налази изван седишта светске организације. Тај главни судски орган УН, са седиштем у Хагу (Холандија), има свој статут, који је саставни део Повеље УН, па су све државе чланице УН с пријемом у чланство УН, истовремено, и аутоматски, постале потписнице Статута Међународног суда правде. Суд сачињава скуп од 15 независних судија, изабраних без обзира на држављанство.²³ Суд може да решава спорове између држава, као и случајеве предвиђене Повељом УН или другим међународним уговорима и конвенцијама, само на изричит захтев државе у спору или заинтересоване парничне стране.

Осим наведених главних органа УН и бројних помоћних тела и институција, које су ти органи основали за обављање послова из свог делокруга, постоји још и 16 тзв. специјализованих (или придружених) агенција²⁴ и две аутономне међународне организације²⁵ које су посебним формалним споразумима везане за Организацију Уједињених нација. На основу тих споразума, а према члану 57. Повеље, специјализоване агенције су међународно одговорне и овлашћене за обављање делатности у разним областима економске, социјалне, културне, васпитне, здравствене и друге сарадње међу државама и народима. Специјализоване агенције се међусобно разликују по времену настанка,²⁶ врсти делатности коју обављају, начину пријема у чланство,²⁷ унутрашњој организацији, положају и степену утицаја²⁸ и другим својствима, али је свима њима заједничко то што заједно са главним органима и бројним помоћним телима и институцијама Организације УН, заокружују и творе „породицу“, односно Систем Уједињених нација, који покрива готово све области односа и сарадње међу државама и без којих је тешко и замислити развој савремене међународне заједнице.

²³ Судије се бирају на основу квалификација и угледа које уживају у свету као признати правни стручњаци или судије а сваки од њих, по правилу, држављанин је различите државе. Начин избора судија, трајање њиховог мандата, начин вођења судског поступка и друга питања везана за рад Суда прецизно су уређени његовим статутом.

²⁴ То су, заправо, независне међународне организације, које су образоване самостално и (најчешће) мимо утицаја ОУН. Најпознатије међу њима су: UNESCO – Организација УН, за образовање, науку и културу; IBRD – Међународна банка за обнову и развој; IMF – Међународни монетарни фонд; ILO – Међународна организација рада; FAO – Организација УН за исхрану и пољопривреду; WHO – Светска здравствена организација; FMO – Светска метеоролошка организација и UPU – Светска поштанска унија.

²⁵ То су GATT – Општи споразум о царинама и трговини, основан 1948. и IAEA – Међународна агенција за атомску енергију, основана 1957. године.

²⁶ Тако су, на пример: Светска поштанска унија UPU (1874) и Међународна унија за телекомуникације – ITU (1865), основане још у прошлом веку; Међународна организација рада – ILO основана је 1919. године; Међународна банка за обнову и развој – IBRD је основана у време настанка ОУН, а већина осталих агенција током педесетих и шездесетих година овог века.

²⁷ За већину агенција важи принцип отвореног и слободног пријема у чланство. Међутим, код неких од њих, као, на пример, код Међународне банке за обнову и развој и Међународног монетарног фонда, пријем се условљава претходном обавезном уплатом одређеног новчаног доприноса фонду агенције.

²⁸ Тако, на пример, у Међународној банци за обнову и развој положај и степен утицаја чланица УН у правој је сразмери са новчаним доприносом чланица фонду те агенције и бројем гласова које оне по том основу имају.

Већ после ступања на снагу Повеље УН и почетка рада светске организације било је извесно да свет улази у раздобље укрштања и разрешавања дубоких политичких супротности којима је био бремени, а које Другим светским ратом нису могле бити решене. Показало се, наиме, да су политички интереси, па и схватања држава чланица УН, а нарочито великих сила, о путевима и средствима остваривања Повељом утврђених циљева толико различити и противуречни да је то, већ на самом почетку, онемогућавало конструктивну сарадњу и ефикасан рад светске организације.

Будући да су очување међународног мира и безбедности утврдиле као један од својих најважнијих циљева, Уједињене нације су, у ту сврху, Повељом установиле *Систем колективне безбедности*,²⁹ а у оквиру тог система и механизам колективних принудних мера (санкције) против прекршилаца мира или агресора (7. глава Повеље УН). Одмах на почетку рада светске организације покренута је активност да се тај механизам колективних мера институционално догради формирањем тзв. *оружаних снага УН* и образовањем *комитета војног штаба*,³⁰ као помоћног органа Савета безбедности за командовање тим снагама на начин како је то било предвиђено Повељом, али су ти напори, због супротстављених приступа великих сила, већ 1947. године окончани потпуним неуспехом. Покушаји Савета безбедности да, сагласно својој надлежности (из члана 26. Повеље), ради на изради тзв. *планова о установљењу система о регулисању наоружања* већ на самом почетку су наилазили на тврдокорна и непремостива разилажења великих сила. Од доношења прве резолуције о разоружању 1946. године,³¹ оснивања и рада Комисије за атомску енергију и Комисије за класично наоружање, па до настављања исцрпљујућих преговора у јединственој Комисији за разоружање,³² у првој половини педесетих година, Уједињене нације

²⁹ Систем колективне безбедности су, према замисли творца Повеље УН, требало да чине: правни институт забране, претње силом и употребе силе; механизам мирног решавања спорова; мере општег и потпуног разоружања; двестрана сарадња држава ради отклањања извора и узрока међународних сукоба, и механизам колективних принудних мера против прекршиоца мира или агресора, а ради поновног успостављања међународног мира.

³⁰ Чланом 47. Повеље УН било је предвиђено формирање Комитета војног штаба, који би чинили представници генерал-штабова држава сталних чланица Савета безбедности, а који би, у својству помоћног, консултативног тела Савета безбедности, оперативно руководио Оружаним снагама УН (Опширније: В. Гавранов, *Принципи и примена система колективне безбедности УН*, ИУП, Београд, 1969., стр. 116).

³¹ Резолуција 41 ГС (I) усвојена је 14. децембра 1946, у другом делу првог редовног заседања Генералне скупштине (Опширније: 1846–47, *Ucearbook of the United Nations* стр. 139–143).

³² Комисија за разоружање формирана је као главно преговарачко тело УН за разоружање, 1952. године, и као замена за претходне две одвојене комисије УН – за атомску енергију и за класично наоружање (Опширније: *Материјал о разоружању*, свеска I, Уједињене нације и разоружање, ИМПП, Београд, 1966, стр. 22–119).

нису успеле да се, макар за корак, приближе јединственом приступу општем и потпуном разоружању као циљу који су саме прокламовале. Оштра идеолошка и војно-политичка биполаризација Европе и конфронтација током „хладног рата“ водећих блоковских сила опредељивали су и њихове међусобне односе у Уједињеним нацијама и тиме пресудно утицали на изразиту неефикасност њиховог деловања. Сједињене Америчке Државе и остале западне силе биле су, и поред тога, у то време задовољне светском организацијом, јер су успевале да преко тзв. *гласачке машине*³³ обезбеде прихватање готово сваке своје иницијативе или предлога, независно од њихове стварне вредности, па и трагичних последица које су из њих могле произићи.³⁴ Совјетски Савез је у условима „гласачке машине“, са групом својих блоковских истомишљеника, у Организацији УН чинио изразиту мањину, па је често користио тактику опструкције и блокирања рада Савета безбедности (путем „вета“), а тиме и светске организације у целини. Међутим, и у таквим условима, Уједињене нације су успеле да својим активностима у вези с берлинском кризом (1948–1949) и упућивањем посматрачких мисија у Палестину и Кашмир (1948. године), макар и привремено, спрече распламсавање тих кризних жаришта. Вероватно највећим, међу ретким светлијим тренуцима у деловању УН из тог раздобља може се сматрати усвајање *Опште декларације о правима човека* 1948. године, установљивање *ванредног, допунског механизма колективне безбедности* 1950. године, познатијег под називом *механизам мировних операција*,³⁵ којим је само привремено требало да се надокнади несавршеност и стварна неефикасност система колективне безбедности УН, а који је, заправо, прерастао у стални и једино ефективни механизам УН за одржавање међународног мира.

До постепене промене у држању блоковских сила према Уједињеним нацијама дошло је тек половином педесетих година. Отварање процеса дестаљинизације у Совјетском Савезу, успостављање стратешко-нуклеарног паритета најмоћнијих велесила, завршетак Корејског рата, опрезно приближавање и почетак преговарања великих сила ради попуштања међународне затегнутости³⁶ – били су чиниоци који су

³³ Фактичко стање у делатности УН из периода четрдесетих и почетка педесетих година, када су САД и њени западни савезници имали на својој страни већину присталица земаља чланица УН, на основу чега су успевале да светској организацији намећу предлоге и решења према својим интересима.

³⁴ Тако су, 1950. године, након избијања непријатељстава у Кореји, САД успеле да „изрежирају“ праву оружану интервенцију УН у Кореји, чије трагичне последице још трају (Опширније: *Уједињене нације – Преглед организације, функције и рада УН од 1945–1959*; СУУНЈ, Београд, 1961, стр. 81–84).

³⁵ Управо у време корејског сукоба, 1950. године, одржано је 5. ванредно заседање Генералне скупштине УН, на којем је усвојена чувена Резолуција 337 – (United for peace), на основу које је Генералној скупштини утврђена надлежност да, у случајевима агресије, кад Савет безбедности није у стању да предузима Повељом предвиђене мере, покреће механизам колективних мера, укључујући и употребу мировних снага Уједињених нација.

³⁶ После формалног окончавања рата у Кореји 1953. године и поделе те државе, линијом 36 паралеле, на Северну и Јужну Кореју, 1954. године одржани су преговори о Индокини у Женеви, а у Берлину је уследила министарска

одлучујуће утицали на конструктивнији однос свих држава чланица према светској организацији. Почетак процеса убрзане деколонизације и настанак неких нових независних држава у том периоду, као и њихово укључивање у чланство УН,³⁷ постепено су мењали однос снага у светској организацији, па је превладавана „гласачка машина“. У том периоду јављали су се све одлучнији захтеви неких држава чланица (међу којима су посебно ангажоване Југославија, Индија, УАР – Египат и Индонезија) за интензивирањем, до тада још скромне економске делатности Уједињених нација. Захваљујући напорима те групе земаља, као и ретким тренуцима манифестовања сагласности између САД и Совјетског Савеза, светска организација је остварила значајне успехе у окончању „тројне“ (француско-британско-израелске) агресије 1956. на Египат,³⁸ у смиривању либанске кризе 1957. године³⁹ и снажној подршци борби колонијалних народа за самоопредељење и политичку независност.⁴⁰

Крајем педесетих година, и поред горких искустава са радом Комисије за разоружање, Организација УН помирила се са концепцијом „ограничења и контроле наоружања“, коју су наметнуле блоковске силе као методу и етапу на путу остваривања општег и потпуног разоружања, али је успела да наметне обавезу новооснованом Комитету за разоружање у Женеви⁴¹ да своје делатности координира с активностима органа Уједињених нација. Управо, у оквиру тог међународног преговарачког форума постигнут је 1959. године први међународни споразум у области ограничења и контроле наоружања – *Уговор о Антарктику*, којим је то подручје утврђено као денуклеаризована (безатомска) зона.⁴²

Почетком шездесетих година Организација УН била је изложена тешким искушењима у вези са формирањем и начином употребе

конференција четири велике силе о Аустрији, Немачкој и систему безбедности Европе.

³⁷ У периоду између 1950. и 1958. године стекле су независност и укључене су у чланство Организације УН: Индонезија (1950); Демократска Кампуџија, Демократски Јемен, Јордан, Либијска Арапска Џамахирија, Непал (1955); Мароко, Судан, Тунис (1956); Гана, Малезија (1957) и Гвинеја (1958).

³⁸ После избијања тзв. Суецке кризе и „тројне“ агресије на Египат, Генерална скупштина УН, први пут на основу чувене Резолуције 337 – (United for peace), 5. новембра 1956, (Резолуцијом 1000/ЕС-1) донела је одлуку о образовању Ванредних снага УН на Синају – UNEF шире: *The Blue Helmets, A. Review of United Nations Peace – Keeping*, 1990, стр. 68–73.

³⁹ На захтев Либана, Савет безбедности је својом резолуцијом S/4023 од 11. јуна 1958. године, донео одлуку о формирању и упућивању посматрачке групе УН у Либану (UNOGIL) ради надгледања наводног мешања УАР у унутрашње послове Либана. Види шире: *The Blue Helmets, A. Review*, стр. 173–184.

⁴⁰ Ради се о политичкој акцији УН у прилог антиколонијалне борбе народа Марока, Туниса, Алжира, Кипра и других земаља.

⁴¹ Комитет за разоружање у Женеви, који су споразумно формирале САД, СССР, Велика Британија и Француска, 1959. године, постао је, заправо, једино ефективно међународно тело за мултилатерално преговарање о разоружању (шире: Н. Ратковић, *О улози и раду Комитета за разоружање*, „Међународни проблеми“, 4/1974, стр. 105 и даље).

⁴² Уговор о Антарктику у оквиру Комитета за разоружање у Женеви, потписан је 1. децембра 1959, а ступио је на снагу 1963. године (о садржају уговора: *World Armament and Disarmament, SIPRI, Yearbook*, 1973, стр. 487–493).

Мировних снага УН у Конгу,⁴³ и тзв. карибском ракетном кризом око Кубе,⁴⁴ која је по многим мишљењима, била највеће искушење у историји послератног света. Ниједна од тих криза, међутим, није озбиљније пореметила снажну, концентрисану активност већине чланица УН, нарочито несврстаних земаља, усмерену на ревитализацију светске организације и решавање суштинских проблема којима је била оптерећена међународна заједница. Управо захваљујући напорима и активности тих земаља, Генерална скупштина УН је 14. децембра 1960. донела чувену Декларацију о давању независности колонијалним земаљама и народима, и основала Специјални комитет за деколонизацију, што је уз касније усвојену Резолуцију о хитном и потпуном спровођењу Декларације о деколонизацији (из 1967) допринело убрзавању процеса деколонизације и стицању независности многих народа Африке, Азије и Централне Америке.⁴⁵

Након одржавања Прве конференције несврстаних земаља у Београду, у септембру 1961, и снажно манифестованих захтева управо те групе земаља, Генерална скупштина УН, крајем исте године, прогласила је шездесете године декадом Уједињених нација за развој⁴⁶ и, у вези с тим, позвала и богате и сиромашне земље чланице да преузму заједничку бригу и одговорност како би се зауставило продубљивање јаза између високоразвијених и неразвијених земаља и разбио круг сиромаштва, глади, неписмености и болести, који су још увек погађали већину светског становништва. Три године касније, 1964. године, Генерална скупштина УН сазвала је у Женеви Прву конференцију УН о трговини и развоју,⁴⁷ која је прерасла у један од најзначајнијих, мултилатералних, институционализованих форума УН за развијање активности и помоћи УН за унапређење Међународне економске сарадње, а посебно за подстицање развоја неразвијених земаља. Несврстане и

⁴³ У конгоанској кризи УН на захтев легалне владе Конга у лето 1960, покренуле су мировну операцију, али при одређивању мандата и начина употребе мировних снага у Конгу учиниле су многе озбиљне промашаје, који су довели до тешких штетних последица по конгоански народ, али и по углед УН. (Опширније: М. Сукијасовић, *Карактер интервенције УН у Конгу*, „Југословенска ревија за међународно право“, 2–3/1962, стр. 65–84).

⁴⁴ Инцидент из 1961. године у вези с открићем размештаја совјетских ракета на Куби, који је могао довести до отвореног оружаног сукоба између САД и СССР-а, али је превазиђен демонтирањем и повлачењем ракета са територије те карибске државе. У смиривању тензија изазваних том кризом и иницијативама Кенедију и Хрушчову, тадашњим лидерима суперсила, да ту кризу реше директним преговорима значајну улогу су имали тадашњи генерални секретар УН У Тант и несврстане земље – чланице Уједињених нација.

⁴⁵ Само 1960. године стекло је независност и укључено у чланство 16 афричких држава и Кипар, а од 1961. до 1968. године још Малта и 16 афричких, шест азијских, три централно-америчке државе.

⁴⁶ Програмом прве декаде УН за развој била је предвиђена обавеза високоразвијених земаља чланица УН да у периоду 1961–1970. за потребе развоја сиромашних земаља издвајају годишње по 0,5 одсто од свог бруто-националног производа.

⁴⁷ Од 1964. године, када је на иницијативу несврстаних основан у Женеви UNCTAD прерастао је у сталну институцију УН, која је од тада одржавала своје сесије сваке четврте, а од 1976. сваке треће године, увек у другој држави, односно месту.

друге неразвијене земље, као иницијатори сазивања те конференције, биле су посебно заинтересоване за ефективан рад тог форума, јер су сматрале да је то један од најпогоднијих, сталних механизма за отворено и равноправно преговарање са високоразвијеним земљама о обезбеђивању правичних и стабилних цена за сировине и примарне производе, несметаном приступу тих производа на тржишта индустријских земаља, јачању прилива финансијских средстава у неразвијене земље, побољшању услова помоћи, смањењу све већег терета отплате дугова, олакшавању трансфера технологије и многим другим проблемима значајним за унапређење положаја неразвијених земаља у светској трговини и побољшање њиховог крајње незавидног економског положаја.⁴⁸ Осим UNCTAD-а, светска организација током шездесетих и седамдесетих година установила је низ нових институција, фондова и програма, којима је значајно проширила круг сталних преговарачких форума за решавање нагомиланих проблема економског и социјалног развоја неразвијених земаља.⁴⁹

С избијањем чувене „финансијске кризе“ Уједињених нација, 1964. године,⁵⁰ светска организација је постала поприште веома сложеног надметања и оштре конфронтације конзервативних и прогресивних снага за преузимање политичке иницијативе. Суочене с убрзаним порастом снаге и утицаја несврстаних земаља, конзервативне снаге у УН, пре свега САД, доста грубо су покушале да поврате доминантне позиције у светској организацији, чему се већина чланица УН, а нарочито несврстане земље, достојанствено опирала, с мање или више успеха. У вези с тим, управо на иницијативу тих земаља, пред Генералном скупштином и Саветом безбедности УН покретано је питање заустављања америчког агресорског рата против Вијетнама, али су сви ти вишегодишњи покушаји завршавали углавном на нивоу декларативне осуде те агресије. Такође на упорно вишегодишње инсистирање несврстаних земаља, Генерална скупштина УН, 1966. године, званично је

⁴⁸ Филозофија „раста кроз трговину“, коју су високо развијене земље промовисале као основну доктрину развоја после ратне „транснационалне“ фазе у светској привреди, водила је ка перманентној нестабилности и опадању цена сировина и примарних производа у односу на цене индустријских производа, ометању приступа производа неразвијених земаља на тржишта високоразвијених, релативном смањивању прилива капитала и помоћи неразвијеним земљама, погоршавању услова кредитирања, услова отплате и слично, што је имало за последицу конзервирање производне и извозне структуре неразвијених земаља, односно репродукцију њихове неразвијености и сиромаштва (Опширније: П. Штајнер, *Криза II*, „Привредни преглед“, Београд, 1980, стр. 85. и даље).

⁴⁹ Међу њима посебан значај за неразвијене земље имају: Организација УН за индустријски развој – UNIDO (1967), Светски савет за храну – WFC (1974), Међународни фонд за развој пољопривреде (1977), Центар УН за људска насеља Habitat (1978) и, свакако најпознатији, још раније образовани Програм УН за развој – UNDP.

⁵⁰ „Финансијска криза“ УН избила је поводом одбијања Совјетског Савеза да, због почињених тешких грешака у конгоанском случају, уплати свој део доприноса буџету УН за потребе финансирања мировних операција. Криза је само делимично превладана компромисом између њених главних протагониста – СССР-а и САД тек 1973. године.

окончала мандат Јужноафричке Републике над Намибијом⁵¹ чиме је официјелно отпочела једна од најсложенијих и најдуготрајнијих акција светске организације за укидање стања незаконите окупације Намибије и рушење тада јединог преосталог бастiona колонијализма и режима расне дискриминације и апартејда на југу Африке.

Отварање процеса детанта седамдесетих година било је, без сумње, почетак уклањања или, барем, неутралисања неких најнеуралгичнијих извора опасности по међународни мир и безбедност, и то углавном у Европи.⁵² Али, истовремено, означило је почетак перманентног „заобилажења“ светске организације од стране блоковских сила и њеног „изоловања“ од најзначајнијих проблема савременог света. С друге стране, нагомилане тешкоће унутрашњег друштвено-економског развоја неразвијених земаља, отпори високоразвијених земаља спровођењу одлука Прве и друге Конференције УН о трговини и развоју (UNCTAD) и концентрисано, деструктивно понашање конзервативних снага у УН условили су резигнацију и смањење ангажованости неких несврстаних земаља, што је, наравно, морало да има велике штетне последице по ефикасност деловања светске организације. Заправо, у сенци сукоба два противуречна феномена – тежње несврстаних и других неразвијених земаља да Организација УН решава суштинске проблеме света и настојања блоковских и високоразвијених земаља да, наводно због „терора већине“, ⁵³ само преко механизма међусобног договарања разматрају „ексклузивне и парцијалне проблеме“⁵⁴ делатност УН током седамдесетих година пратили су изливи задовољства, али много чешће тренуци горких разочарања.

Први у низу ретких успеха које су Уједињене нације оствариле у том периоду везан је за 25. јубиларно заседање Генералне скупштине, 1970. године, на којем је, после седмогодишњег напорног рада на кодификацији принципа мирољубиве активне коегзистенције, усвојена

⁵¹ Намибија – раније позната под именом Југозападна Африка, једина је од афричких територија под ранијим мандатом Друштва народа која није била укључена у систем старатељства Уједињених нација. Генерална скупштина УН, још 1953. године, захтевала је од Јужноафричке Републике да Намибију укључи у старатељски систем, али је она то одбила, настављајући и даље с политиком незаконите окупације, расне дискриминације и апартејда према становништву Намибије, као и према свом већинском становништву.

⁵² Мисли се, пре свега, на решење берлинског проблема, међунемачких односа, односа СР Немачке са Совјетским Савезом, Пољском и Чехословачком у вези с тзв. Брантовом источном политиком, чиме су уклоњене највеће препреке и припремљен терен за одржавање Конференције о европској безбедности и сарадњи 1975. године и у усвајање чувене Хелсиншке повеље. (Опширније: Љ. Аћимовић, *Проблеми безбедности и сарадње у Европи*, ИМПП и „Просвета“, Београд, 1978, стр. 31–63).

⁵³ Тезу о наводном „терору већине“ у УН лансирале су САД управо у периоду када су несврстане земље чланице УН, као изразита већина, настојале да својим појачаним и координираним акцијама допринесу ефикаснијем раду светске организације.

⁵⁴ Ради се, пре свега, о проблемима разоружања (SALT, SOSIN и другим) и неким проблемима светске привреде (нафта, енергија итд.) који су били веома значајни за велике силе и високоразвијене земље, а које су оне желеле да разматрају само у оквирима међусобних преговора и изван Уједињених нација.

чувена Декларација о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава,⁵⁵ која је официјелно проглашена саставним делом Повеље.

Четири године касније, Генерална скупштина УН успешно је окончала још 1950. године започети задатак усвајања *Дефиниције о агресији*,⁵⁶ али су очекивања да ће се Савет безбедности, приликом разматрања многих међународних сукоба у том периоду, придржавати кодификоване дефиниције о агресији и, сходно томе, доносити одговарајуће одлуке, на жалост, остала изневерена. Међутим, и у таквим околностима Уједињене нације су, с половичним успехом, у два наврата покренуле и организовале механизам мировних операција. Први пут, после арапско-израелског рата (четвртог у хронологији арапско-израелских оружаних сукоба), октобра 1973, у јануару 1974. организоване су Мировне снаге УН (*UNEF-II*)⁵⁷ и упућене на египатско-израелску линију додира на Синају ради надгледања примирја; а јуна 1974. упућене су на Голан посматрачке снаге УН за дезангажовање између Израела и Сирије (*UNDOF*).⁵⁸ Други пут, после оружаног напада Израела на палестинске логоре на југу Либана, марта 1978., на ту територију су упућене тзв. Привремене снаге УН за јужни Либан (*UNIFIL*)⁵⁹ ради надгледања повлачења израелских снага, успостављања мира и помоћи либанској влади да поврати ефективну власт на том подручју. Ангажовање *UNEF-II* окончано је 24. јула 1979, са закључивањем египатско-израелског споразума у Кемп-Дејвиду (САД), а мисије *UNDOF* и *UNIFIL* још трају.

У том раздобљу, у билатералним преговорима блоковских сила или у оквиру тада већ проширеног Комитета за разоружање у Женеви⁶⁰ постигнуто је више значајних споразума о ограничењу и контроли наоружања,⁶¹ којима је приступила већина чланица УН, а 1975. године

⁵⁵ Декларацијом је обухваћен и прецизиран садржај начела: уздржавања од претње силом или примене силе; мирног решавања међународних спорова; неинтервенције у послове који спадају у националну надлежност државе; равноправности и самоопредељења народа; суверене једнакости држава; дужности држава да сарађују једна с другом и савесног испуњавања обавеза преузетих у сагласности са Повељом Уједињених нација.

⁵⁶ Дефиниција агресије је усвојена Резолуцијом 3.314 (XXIX) Генералне скупштине од 14. децембра 1974. године. О садржају и тумачењу елемената дефиниције (Опширније: Г. Перацић, *Међународно ратно право*, ВИНЦ, Београд, 1986, стр. 54–58).

⁵⁷ О *UNEF-II*, опширније: The Blue Helmets, A. Review, of United Nations Peace Keeping, 1990, стр. 79–98.

⁵⁸ О *UNDOF*, опширније: исто, стр. 99–110.

⁵⁹ О *UNIFIL* опширније: исто, стр. 111–152.

⁶⁰ Комитет за разоружање у Женеви, 1959. године када је основан, имао је 10 чланица (по пет из оба блока), али је на изричите захтеве несврстаних земаља више пута прошириван, па је 1978. године имао укупно 40 држава чланица.

⁶¹ Поред већ раније потписаних Уговора о забрани нуклеарних проба у атмосфери, космосу и под водом (1963), Уговора о Космосу (1967), Уговора о забрани уношења нуклеарног оружја у Латинску Америку (1967) и Уговора о неширењу нуклеарног оружја (1968), током седамдесетих година су потписани и ступили на снагу: Уговор о забрани постављања нуклеарног и другог оружја за масовно

ступила је на снагу и Конвенција о забрани развоја, производње и стокирања бактериолошког оружја,⁶² као први и до тада једини међународни инструмент који садржи мере стварног разоружања. Да би се реафирмисала и ојачала улога Организације УН у области разоружања, а на иницијативу несврстаних земаља чланица УН, од 23. маја до 30. јуна 1978, у Њујорку, одржано је Прво специјално заседање Генералне скупштине УН о разоружању. Међутим, остали су изневерени наде и очекивања да ће усвајање Завршног документа (са Декларацијом и Програмом акције) на том заседању – којим је Комисија за разоружање постављена као стално дебатно тело УН за разоружање (састављено од свих држава чланица УН) и којим су успостављене чвршће везе с Комитетом за разоружање у Женеви⁶³ – означити позитиван заокрет на путу ка стварном разоружању.

Обесхрабрујући резултати остваривања прве и почетак остваривања Друге декаде УН за развој,⁶⁴ показали су сву сложеност и тежину кризе међународних економских односа,⁶⁵ која је нарочито тешко погађала неразвијене земље и доводила у питање могућност постизања макар и дела прокламованих циљева. У вези с тим, Генерална скупштина УН, прихватајући становиште несврстаних и других неразвијених земаља о неопходности корените измене постојећег међународног економског поретка као услова превладавања светске економске кризе и јаза између високоразвијених и неразвијених земаља, и на њихову иницијативу, у мају 1974, одржала је своје Прво специјално заседање о економским проблемима. На том заседању усвојени су Декларација и Програм акције за „успостављање новог међународног економског

уништавање на дно мора и океана и њихово подземље (1971); Конвенција о забрани употребе у војне или било које друге непријатељске сврхе технике за модификацију човекове средине (1974); Споразум о нуклеарним улесима (1971); Споразум о спречавању инцидента на отвореним морима (1972) SALT-I (Уговори о противбалистичким ракетама и Привремени споразум о ограничењу стратегијских офанзивних ракета) из 1972; Уговор о ограничењу подземних проб нуклеарних оружја (1974); Уговор о подземним нуклеарним експлозијама у мирољубиве сврхе (1976); и SALT-II споразуми из 1979. године. О садржају тих уговора споразума, видети: World Armaments and Disarmament, SIPRI, Yearbook, 1972; (стр. 517–541), 1973; (стр. 20–39), 1975; (стр. 458–459), 1977; (стр. 381–397); 1980 (стр. 245–274).

⁶² О садржају и значају Конвенције опширније: SIPRI, Yearbook, 1972, стр. 517–522; *Наоружање и разоружање у нуклеарном добу* (превод Сипријеве студије), „Глобус“, Загреб, 1978, стр. 131–141.

⁶³ О садржају завршног документа и Комисији за разоружање опширније: „Спољнополитичка документација“, бр. 6/1978, ИМПП, Београд, стр. 474–488; и „Југословенски преглед“ – информативно документарне свеске, бр. 7–8/1978, Београд, стр. 314–316.

⁶⁴ Друга декада УН за развој проглашена је за период 1971–1980. године. Програмом за ту декаду било је предвиђено да, као и у време спровођења прве декаде, високоразвијене земље издвајају 0,7 одсто (касније је то повећано на један одсто) од свог бруто-националног дохотка за потребе развоја неразвијених земаља, а стварна издвајања су (изузимајући Шведску) једва достигала, у просеку 0,33 одсто.

⁶⁵ Почетком седамдесетих година свет је био уздрман распадом Међународног монетарног система, вишеструким повећањем цена нафте, све израженијом инфлацијом, исцрпљивањем резерви хране и све већим теретом дуговања свих, а нарочито неразвијених земаља.

поретка заснованог на правичности, сувереној једнакости, међузависности, општим интересима и сарадњи између свих држава“, образовани су Специјални програм и Специјални фонд за пружање ванредне и додатне помоћи неразвијених земаља које су најтеже погођене економском кризом,⁶⁶ а крајем 1974. године донета је и чувена *Повеља о економским правима и дужностима држава*,⁶⁷ којима је требало да се означи прекретница у обликовању новог, праведнијег и стабилнијег система светских економских односа. До такве прекретнице, пре свега због отпора и опструкција високоразвијених земаља⁶⁸ није дошло, па је Генерална скупштина 1980. године сазвала *Друго специјално заседање о економским проблемима*, на којем је требало да се усвоји решење о „модалитетима преговора о акцијама за успостављање новог међународног економског поретка и Међународној стратегији за трећу декаду развоја (за период 1981–1990. године)“. Усвајање очекиваних решења, и то само о неким питањима трговине и сировина, одлагано је и продужавано и каснијих година,⁶⁹ чиме је само потврђена неспремност високоразвијених да зауставе, или барем ублаже „агонију“ сиромашног дела света.

С ослонцем на снажну и континуирану подршку Уједињених нација, народи преосталих колонија су у том периоду успешно довршавали вишегодишњу антиколонијалну борбу. Чињеница да су ти народи стекли политичку независност и да су њихове новостворене државе укључиване у чланство УН наговештавала је дефинитивно окончање епохе колонијализма.⁷⁰ И поред дугогодишњег, отвореног пркошења расистичког режима Јужноафричке Републике и опструкције неких западних сила, Уједињене нације су, захваљујући напорима несврстаних земаља чланица, наставиле да предузимају мере и акције за докидање режима расне

⁶⁶ О документима Првог специјалног заседања ГС УН о економским проблемима видети: *Резолуција Генералне скупштине УН* бр. 3281, од 12. децембра 1974. године.

⁶⁷ Повеља о економским правима и дужностима држава, коју је сачинио Мексико, а коју су подржале све несврстане и остале неразвијене земље, усвојена је децембра 1974, за време 29. редовног заседања Генералне скупштине Уједињених нација.

⁶⁸ У вези с тим, високоразвијене земље су настојале да, у оквиру посебне Конференције „Север-Југ“ (први пут сазване 1975. у Паризу) наметну решавање само оних проблема (на пример, нафте, тзв. простих производа и појединих сировина) који су за њих имали суштински значај, а за решавање проблема опадања извозних прихода, терета презадужености, олакшавања отплате дугова и других недаћа неразвијених препоручивале су селективни и појединачни приступ од случаја до случаја. Конференција „Север-Југ“ после неколико неуспешних покушаја, напуштена је као преговарачки форум, али је стратегија високоразвијених земаља да преговарају само о производима и економским проблемима оних неразвијених земаља за које је чврсто везана судбина „транснационалног“ капитала остала неизмењена.

⁶⁹ Видети: *Basic Facts About United Nations*, UN New York, 1989, стр. 93, 95–99 и 104–107.

⁷⁰ У том периоду примљена је у чланство УН још 21 новостворена држава (осам са територије Африке, седам Централне Америке и шест са територије Азије и Океаније). Од некадашњег колонијалног царства преостала је још територија Зимбабвеа и неколико мањих колонијалних енклава на територији Централне Америке.

дискриминације и апартхејда и стицање независности народа Намибије.⁷¹ Непосредно инспирисане тим активностима, али и глобалном потребом да се укину сви облици дискриминације, неједнакости и угрожавања елементарних људских права и основних слобода, Уједињене нације су 1973. године усвојиле *Међународну конвенцију о уклањању и кажњавању злочина апартхејда*,⁷² а три године касније *Пакт о грађанским и политичким правима*,⁷³ којим је крунисана њена дугогодишња делатност на обogaћивању и осавремењивању међународног права.

Осамдесете године карактерише даље заоштравање међународних односа, започето крајем седамдесетих година, у чему се по значају и последицама издвајају настављање међублоковског надметања у наоружању, избијање бројних нових кризних жаришта и ратних сукоба и замирање активности несврстаних земаља. Лансирањем чувеног Регановог доктринарног концепта „Рат звезда“,⁷⁴ надметање водећих блоковских сила у наоружавању добило је нове подстицаје, али су, истовремено, били и све израженији захтеви демократске међународне јавности да се, са мера ограничења и контроле наоружавања приступи акцијама стварног разоружања и, посебно, радикалној редукцији огромних стокова стратегијских нуклеарних оружја.⁷⁵ Распламсавање ирачко-иранског рата,⁷⁶ настављање израелске агресије у Јужном Либану од 1978. године и ратних сукоба у Кампуџији, Авганистану, источној и западној Африци и централној Америци (Никарагва)⁷⁷ увећавали су разједињеност и политичку поларизацију несврстаних земаља око оцене и приступа решавању тих ратних сукоба, што је умањило њихову способност ефикасног утицаја на разрешавање тих проблема у Уједињеним нација-

⁷¹ Међу најзначајнијим мерама и акцијама су: завођење политичко-дипломатских и економских санкција 1967. године против режима Јужноафричке Републике; оснивање Савета УН и именовање комесара УН за Намибију; доношење Декларације и Програма акције за подршку самоопредељења и независности Намибије; доношење Плана акције и формирање Групе УН за пружање помоћи при преносу власти у Намибији.

⁷² За садржај Конвенције о уклањању и кажњавању злочина апартхејда видети у: „Југословенска ревија за међународно право“, бр. 1–2/1989, Орган. ЈУ за међународно право, Београд, стр. 203–208.

⁷³ Пакт у целини видети у: Исто, стр. 165–178, а коментаре и оцене о значају и вредности Пакта у: В. Димитријевић, *Комитет за људска права*, исто, стр. 63–74.

⁷⁴ Ради се о стратегијској одбрамбеној иницијативи, заснованој на замисли о развоју, изградњи и постављању система противракетне одбране САД у космосу (основ дејства и употребе – ласерска технологија), коју је амерички председник Роналд Реган промовисао 20. јануара 1988, приликом свог обраћања америчком конгресу о стратегији националне безбедности Сједињених Држава.

⁷⁵ У вези с тим, значајно је да су водеће блоковске силе саме дошле до сазнања о бесмислености даљег одржавања и повећавања „баласта“ стратегијских нуклеарних оружја, па су најавиле почетак преговора о њиховом смањењу (START) за лето 1982. у Женеви.

⁷⁶ Ирачко-ирански рат је трајао од септембра 1980. до 20. августа 1988. године, када су, након вишедневних преговора у Женеви и Њујорку, зараћене стране склопиле споразум о примирју.

⁷⁷ О тим ратним сукобима и акцијама које су у вези с њима предузимале УН видети: *Basic Facts About The United Nations*, UN, New York, 1989, стр. 23–32, 39–47, 57–62.

ма. У таквим међународним околностима, управо на инсистирање несврстаних земаља, у лето 1982. сазвано је Друго специјално заседање Генералне скупштине о разоружању,⁷⁸ мада је унапред било извесно да се на њему не може постићи никакав значајнији напредак. Наиме, Комитет за разоружање у Женеви имао је задатак да, на основу „елемената“ и докумената које је раније припремила Комисија УН за разоружање, пре почетка Другог специјалног заседања припреми тзв. свеобухватни програм разоружања. Будући да Комитет за разоружање свој задатак није обавио, Друго специјално заседање је протекло у јаловим настојањима да се тај задатак исхитрено заврши, у међусобним оптужбама блоковских сила и испразним дискусијама, па је било сасвим логично што је окончано потпуним неуспехом.⁷⁹

Међутим, пет година касније, након вишегодишњих билатералних преговора, САД и Совјетски Савез су склопили Споразум о елиминасању нуклеарних ракета средњег и краћег домета,⁸⁰ и сагласили су се да наставе преговоре о редукцији стратегијског офанзивног наоружања.⁸¹ Тиме су већ створене могућности за предузимање опсежнијих акција на плану разоружања, па је у јуну 1988. Генерална скупштина УН сазвала треће специјално заседање о разоружању.⁸² Завршни документ са усаглашеним елементима програма општег и потпуног разоружања који је усвојен на том заседању, на жалост, није довео до прекретнице и напуштања доминантног концепта ограничења и контроле наоружања.

Осамдесете године ће остати упамћене као раздобље готово потпуног замирања значајних напора и акција светске организације на остваривању прокламованог смањења јаза између високоразвијених и неразвијених земаља, олакшавању неподношљивог терета дуговања⁸³ и интензивирању помоћи за развој сиромашним земљама и њиховом извлачењу из „заробљеништва“ опште беде и заосталости.⁸⁴ У тој „изгуб-

⁷⁸ Заседање је отпочело 7. јуна, и трајало без прекида до 10. јула 1982. године (Опширније: А. Беблер, *Друго специјално заседање Генералне скупштине о разоружању*, „Политичка мисао“, 3/1982., стр. 241–258).

⁷⁹ Видети: UN General Assembly Doc. A/S-12/32, 9. July 1982, стр. 62–65.

⁸⁰ До потписивања Споразума дошло је 8. децембра 1987. године приликом састанка Регана и Горбачова у Вашингтону. Споразумом је предвиђено, поред осталог, обострано елиминисање ракета средњег домета (1000–5500 км) и краћег домета (500–1000 км), које се лансирају са земље, као и лансера таквих ракета. Опширније: *The Military Balance*, 1991–1992, The international institute For Strategic Studies, London, 1991, стр. 216–219).

⁸¹ Исто, стр. 218.

⁸² Видети: Basic Facts About The United Nations, UN, New York, 1989, стр. 72–75.

⁸³ На пример, дугови неразвијених земаља су већ крајем осамдесетих година премашили фантастичну цифру од 1.300 милијарди америчких долара. Већина неразвијених земаља је присиљена да више од 50 одсто својих извозних прихода издваја за отплату дугова, а група најнеразвијених није уопште способна да своје дугове отплаћује. (Опширније: Notes For Speaker, „Wor Economy and Development“, UN, New York, стр. 50–57.

⁸⁴ Довољно је улустративан податак да је национални доходак у неким најнеразвијеним земљама једва достигао ниво од 250 америчких долара, док је истовремено, у многим високоразвијеним већ премашио износ од 30.000 долара годишње по глави становника.

љеној деценији за сиромашне“ настављена је тенденција ерозије цена извозних производа (сировина и примарних производа) неразвијених земаља, што је, уз јачање протекционизма и других мера ванекономског затварања тржишта високоразвијених земаља за мануфактурне производе, водило ка даљем, драстичном опадању извозних прихода неразвијених и сужавању ионако скромне основе њиховог развоја.

Опседнутост високоразвијених земаља решавањем својих проблема рецесије, нестабилних монетарних односа, високих буџетских дефицита, уједначавања трговинских биланса и незапослености, и њихова, више деценија потврђивана наклоност ка фаворизовању међусобне трговине, још више је заострила услове ионако скромне нееквивалентне размене са сиромашним земљама и довела до апсурда токове капитала од сиромашних ка високоразвијеним земљама. Ако се томе дода и, последњих година, све изразитија оријентација западних високоразвијених земаља ка – распадом „реалсоцијализма“, Варшавског блока и Совјетског Савеза – новоствореном и изузетно примамљивом „источном“ тржишту, могућности неразвијених земаља „Југа“ да се ишчупају из општег сиромаштва и да им Уједињене нације у томе значајније помогну чине за сада безизгледним.

Крај осамдесетих и прва половина деведесетих година остаће забележени и као раздобље најбројнијих и најмасовнијих мировних операција предузетих у историји Уједињених нација. Након вишегодишњих неуспешних покушаја Уједињених нација да издејствују прекид непријатељстава у ирачко-иранском рату, који је народима зараћених страна нанео огромне патње и разарања, Савет безбедности је, Резолуцијом 619 од 9. августа 1988. донео одлуку о формирању и упућивању на линију раздвајања сукобљених страна Посматрачке групе за Ирак–Иран (UNIPMOG), која је, и након ирачко-иранског споразума о примирју, од 20. августа 1988. обављала свој мандат до 28. фебруара 1991. године.⁸⁵ На основу билатералног споразума између Анголе и Кубе,⁸⁶ којим су се владе тих земаља обавезале на репатријацију око 50.000 припадника кубанских трупа са територије Анголе, и Резолуције 626 Савета безбедности, од 20. децембра 1988, организована је Посматрачка верификациона мисија УН у Анголи (UNAVEM–I) која је 6. јуна 1991. успешно окончала свој мандат.⁸⁷ Међутим, само недељу дана пре окончања те мисије, Савет безбедности је, на захтев владе Анголе, Резолуцијом 696 од 30. маја 1991. Посматрачкој верификационој мисији УН у Анголи (UNAVEM–II)⁸⁸ поверио нов мандат надгледања прекида ватре између страна учесница у грађанском рату и праћење слободних избора у Анголи предвиђених посебним споразумом.⁸⁹ Међу значајније мисије свакако спада она коју је, непосредно након формирања Прве посма-

⁸⁵ Види шире: The Blue Helmets, исто, 1990, стр. 323–333.

⁸⁶ UN, Doc, A/43/989

⁸⁷ UN, Doc, S/20036 и S/20037

⁸⁸ UN, Doc, S/22627.

⁸⁹ Ради се о Мировном споразуму између владе Анголе и дисидентског покрета УНИТА од 1. маја 1991. (UN, Doc. S/22609).

трачке верификационе мисије у Анголи, својом резолуцијом 639, од 16. јануара 1989, организовао Савет безбедности УН под називом Група УН, за пружање помоћи при преносу власти у Намибији (UNTAG).⁹⁰ После одржавања слободних избора у Намибији, чиме је обележен завршетак дугогодишње ослободилачке борбе народа Намибије (и његовог најмасовнијег покрета SWAPO) против окупацијског режима Јужне Африке, престала је потреба за настављањем мисије (UNTAG), па је њен мандат окончан 21. марта 1990. године.

У раздобљу од 1989. године до сада, Уједињене нације су организова-
вале још неколико мисија. Посматрачка група за Централну Америку (ONUCA)⁹¹ започела је свој мандат новембра 1989. који је успешно
окончала јануара 1992. године. Операција УН у Сомалији (UNOSOM)⁹²
покренута је априла 1992. ради пружања хуманитарне помоћи због
вишемесечног рата, напаћеном сомалијском народу, али је крајем 1994.
доживела сраман крах и довела до тешког дискредитовања светске
организације.⁹³ Ниједна од преосталих мировних операција које су у том
раздобљу покренуле Уједињене нације⁹⁴ још није окончана. Извесно је,
такође, да се међу њима, по сложености, масовности,⁹⁵ значају, па и
могућим последицама по будућност механизма мировних операција УН
уопште, издваја акција снага УН за заштиту (UNPROFOR) на простору
СФРЈ.

Акције Уједињених нација у решавању југословенске кризе

Организација УН укључила се у решавање југословенске кризе тек
у другој половини септембра 1991, када је Савет безбедности усвојио
Резолуцију 713,⁹⁶ јер је већ било очигледно да, након нелегалних аката

⁹⁰ Опширније: The Blue Helmets, исто, стр. 341–385.

⁹¹ Опширније: Исто, стр. 389–401; у UN Peace-Keeping Operations, Information Notes, април 1992.

⁹² UN Peace-Keeping Operations, Information Notes, december 1994.

⁹³ Након непромишљеног укључивања неких контингената мировних снага (UNOSOM) у борбене окршаје са снагама једног од етничких вођа – Аидида, хуманитарна мисија УН отргла се контроли, па су УН, крајем 1994. и почетком 1995, повукле из Сомалије око 30.000 припадника UNOSOM-а, иако његов мандат формално није окончан.

⁹⁴ Мисли се на: Посматрачку мисију УН на граници између Ирака и Кувајта (UNICOM) од априла 1991; Посматрачку мисију УН у Ел Салвадору (ONUSAL) од маја 1991; Мисију УН за референдум у Западној Сахари (MINURSO) од септембра 1991., и Прелазни орган управе УН У Кампуџији (UNITAC) од марта 1992. године. О току и досадашњим резултатима свих мисија, видети: UN. Peace-Keeping Operations, Information Notes, december 1994.

⁹⁵ Стварно ангажоване снаге UNPROFOR-а на простору претходне Југославије достигле су још у марту 1994. величину од 37.587 припадника. Најављује се да ће те снаге, и поред договореног смањења контингената распоређених на територији Републике Хрватске и Републике Српске Крајине (према Резолуцији 990 Савета безбедности од 28. априла 1995) имати више од 40.000 припадника, тако да ће бити најмасовније мировне снаге у досадашњој историји Уједињених нација.

⁹⁶ UN Doc. S23067, од 25. септембра 1991., усвојена је на основу Нацрта документа који су заједнички поднеле чланице Савета безбедности – Француска, Белгија, Велика Британија, Русија и Аустрија.

сецесије бивше републике Хрватске у фебруару⁹⁷ и ескалације међунационалних оружаних сукоба у мају 1991. године⁹⁸ ситуација на територији те бивше југословенске републике постаје критична.

У тражењу одговора на питање како се догодило да се Савет безбедности инволвира у решавање југословенског случаја када се ради о типичном унутрашњем сукобу,⁹⁹ који је у искључивој надлежности сваке суверене државе, свакако треба поћи од политичких реалности савременог света и, наравно, Европе, којој простор претходне Југославије географски и цивилизацијски највише припада, као и од одговарајућих одредаба Повеље Уједињених нација. Наиме, у Повељи УН, управо у вези с начелом немешања (члан 2. тачка 7), утврђено је да она (Повеља) „... ничим не овлашћује УН да се уплићу у питања која се налазе строго у оквиру унутрашње надлежности сваке државе, нити налаже члановима да таква питања износе на решавање према правилима ове повеље, али *ово начело ниуколико не иде на штету примене принудних мера предвиђених у глави VII*“ (Повеље УН – подвукао М.О.). Такав изузетак, наравно, важи у случају да нека држава својим унутрашњим актима угрожава или нарушава, или изводи агресију (како је то предвиђено чланом 39. Повеље), када Савет безбедности може одлучити да предузме принудне колективне мере установљене 7. главом (и чл. 41. и 42. Повеље).¹⁰⁰ Чињеница је, међутим, да је Савет безбедности, својом Резолуцијом 713, оквалификовао југословенски случај као „*претњу миру и безбедности у свету*“. Дакле, није дао ниједну од квалификација предвиђених чланом 39. Повеље, али се, и поред тога, позвао на 7. главу Повеље, и на томе установио основ својих акција у решавању југословенске кризе. Неспорна је и чињеница да су Европска заједница и КЕБС, уз сагласност свих унутрашњих актера југословенске кризе, већ били укључени у мисију посредовања и арбитраже, и да су Савету безбедности достављене (према чл. 35. Повеље допуштене) одговарајуће иницијативе неких држава, чланица УН¹⁰¹ па и претходне Југославије,¹⁰² да интервенише у југословенском случају на основу чега је и уследило његово укључивање у решавање југословенске кризе Резолуцијом 713.

⁹⁷ Један од најзначајнијих је доношење Уставног закона о допунама Уставног закона за проведбу Устава Републике Хрватске, објављеног у „Народним новинама“, службеном листу Републике Хрватске, бр. 8, 21. фебруара 1991. стр. 235.

⁹⁸ Први озбиљнији сукоби догодили су се још у марту на Плитвицама, а већ почетком маја 1991, након сукоба у Боровом Селу, прерасли су у масовне међунационалне оружане конфронтације.

⁹⁹ Г. Перaziћ, *Међународни карактер унутрашњег оружаног сукоба у Југославији*, „Војно дело“, 1–2/1992., стр. 59–79.

¹⁰⁰ К. Обрадовић, *Мировне снаге Уједињених нација и њихова улога на југословенском простору*, „Билтен Правне службе ЈНА“, ПУ ССНО, Београд, бр. 3–4/1991, стр. 6.

¹⁰¹ У периоду од 5. јула до 20. септембра 1991., Савет безбедности је добио писма са таквим иницијативама од Аустрије, Канаде, Мађарске, Холандије, Чешке, Белгије, Француске, В. Британије и Аустралије.

¹⁰² UN, Doc. S/23069.

У свим каснијим резолуцијама доношеним поводом југословенске кризе, укључујући и Резолуцију 743, од 21. фебруара 1992,¹⁰³ којом је донета одлука о формирању Снага УН за заштиту (UNPROFOR) у Југославији, Савет безбедности је остао доследан у оцени да је ситуација у Југославији претња миру и безбедности, у подсећању на своју примарну одговорност за очување мира и у предузимању мера које само делимично произилазе из одредаба 6. главе (посредовање и добре услуге) и 7. главе Повеле (завођење општег ембарга на увоз оружја и војне опреме у Југославију), а углавном припадају механизму мировних операција УН, односно „одржавања мира“ („peace keeping“) употребом Унпрофора на простору претходне Југославије. Међутим, Резолуцијом 752 од 15. маја 1992.¹⁰⁴ Савет безбедности је већ наговестио радикалан заокрет у свом односу према збивањима и актерима сукоба на југословенском простору. Том резолуцијом је, поред осталог, затражено „најхитније обустављање свих облика мешања изван Босне и Херцеговине, укључујући и јединице Југословенске народне армије... и поштовање територијалног интегритета Босне и Херцеговине“. Тиме је Савет безбедности, сасвим произвољно и неосновано, прогласио нелегалним делове ЈНА који су, у међувремену, конституисани у регуларну оружану силу српског народа у бившој републици Босни и Херцеговини,¹⁰⁵ прејудуцирао међународно признање бивше републике Босне и Херцеговине и ставио себе у положај гаранта територијалног интегритета те државе проглашене на нелегитимним основама, која, фактички, није постојала, нити ће је бити док о томе споразумно не одлуче легитимни представници њена три конститутивна народа.

Суочен с даљим погоршавањем ситуације на територији бивше републике Босне и Херцеговине, упознат са информацијама да за то све стране у сукобима носе подједнаку одговорност¹⁰⁶ и решен да предузме мере према свакој страни, односно странама које не испуне захтеве предвиђене Резолуцијом 752, од 15. маја 1992, Савет безбедности се ипак определио за усвајање нове, и по много чему спорне Резолуције 757, од 30. маја 1992.¹⁰⁷ којом су утврђене ригорозне мере економских

¹⁰³ UN Doc. S/23620.

¹⁰⁴ UN Doc. S/23927 Савет безбедности се том резолуцијом одлучио на радикалне потезе након трагичног инцидента од 4. маја 1992. у којем је погинуо један члан посматрачке мисије ЕЗ, а безбедност особља UNPROFOR-а у Сарајеву била је изразито погоршана, због чега је, непосредно након усвајања те резолуције, Главни штаб UNPROFOR-а премештен у Београд.

¹⁰⁵ Легално изабрана Скупштина Републике Српске донела је 12. маја 1992. у Бањалуци, одлуку о формирању Војске Републике Српске, а већ 19. маја 1992, преостали делови ЈНА који нису укључени у састав те војске отпочели су повлачење на територију СР Југославије.

¹⁰⁶ О томе је Савет безбедности био упознат бројним извештајима са терена, укључујући и извештај генералног секретара од 26. маја 1992, (UN, Doc. S/24000), који је Савет безбедности добио пре усвајања Резолуције 757.

¹⁰⁷ Текст Резолуције 757 видети: Резолуције Савета безбедности УН о кризи у бившој Југославији, „Међународна политика“, Правни факултет и факултет политичких наука, Београд, 1994.

и политичко-дипломатских санкција, укључујући и мере искључења СР Југославије из међународне научно-техничке, културне и спортске сарадње. Завођењем таквих санкција, до тада најрадикалнијих и незабежених у историји УН, против једне, и то заинтересоване, а не и фактичке стране у сукобима на територији бивше републике Босне и Херцеговине, Савет безбедности УН напустио је „*свето правило непристрасности*“, а селективним и једностраним приступом квалификацији догађаја и неједнаким третманом страна у сукобима на југословенском простору (наравно, под притиском неких западних сила и исламских земаља), већ тада допустио постепено компромитовање своје улоге и дискредитовање механизма мировних операција УН, на простору претходне Југославије.

Сумње и подозрења у непристрасност и спремност Савета безбедности да се ослободи селективног и једностраног приступа у третирању страна у сукобима на територији бивше Босне и Херцеговине још више су продубљени Резолуцијом 771, од 13. августа 1992.¹⁰⁸ у којој превладавају оцене о једностраној кривици „српске стране“ у Босни и Херцеговини и СР Југославији, за праксу „етничког чишћења“, за оснивање „концентрационих логора“, за масовна затварања и злостављања цивила и слично, а на тој основи и захтеви за покретање процеса међународног кривичног прогона за све виновнике тих међународних злочина и њихове налогодавце. Зачуђује, међутим, чињеница да је Савет безбедности донео ту резолуцију само на основу података и оптужби које му је у свом писму¹⁰⁹ доставио представник Босне и Херцеговине у Уједињеним нацијама 10. августа 1992. год. Само пет дана након доношења Резолуције 771, 19. септембра 1992, услед снажних притисака исламских земаља, а на иницијативу САД и Европске заједнице, уследило је ново кажњавање, тачније екскомуникација СР Југославије. Иако је, у међувремену, дошао до веродостојних информација о неоправданости сатанизације и приписивања искључиве кривице за разарања и злочине над цивилним становништвом Сарајева и других насељених места у бившој Босни и Херцеговини само једној – српској страни, и посебно СР Југославији¹¹⁰ Савет безбедности је донео Резолуцију 777 (1992), којом је одлучено да се место СР Југославије у УН и њено учешће у раду Генералне скупштине УН до даљег суспендује.¹¹¹

И поред тога што је током октобра и почетком новембра 1992. остварен видан напредак у решавању југословенске кризе у оквиру

¹⁰⁸ UN, Security Council, S/Res./771 (1992), 13. август 1992.

¹⁰⁹ UN, Doc. S/24401.

¹¹⁰ Мисли се, пре свега, на медијску, пропагандну сатанизацију „српске стране“ и СР Југославије у вези са масакрима над цивилним становништвом у Сарајеву, разарањем цивилних објеката у Сарајеву и Мостару, отварањем концентрационих логора и другим злочинима, да би се накнадно установило да се ради о злочинима инсценираним с муслиманске стране и лажним оптужбама.

¹¹¹ Ради се, у ствари, о препоруци Савета безбедности, коју је Генерална скупштина формално прихватила својом резолуцијом А/Рес. 47/1, од 24. септембра 1992. године.

Међународне конференције о Југославији у Женеви,¹¹² Савет безбедности је, на основу површног и крајње једностраног извештаја специјалног известиоца УН о масовним повредама људских права у бившој Југославији,¹¹³ својом Резолуцијом 787, од 16. новембра 1992, донео одлуку о завођењу нових, још радикалних санкција против СР Југославије. Тиме се, на жалост, само још једном потврдило да Савет безбедности није одустао од једностраног приступа и пристрасности у оцени збивања на југословенском простору и третирању актера југословенске кризе.

Акције које је Савет безбедности предузимао поводом решавања југословенске кризе и смиривања сукоба на простору бивших република Хрватске и Босне и Херцеговине од краја 1992. до јуна 1995. послужиле су неким медијским и политичким круговима за поређење југословенског случаја са мисијом УН у Сомалији¹¹⁴ и оружаном интервенцијом међународних, коалиционих снага против Ирака, након његове агресије на Кувајт,¹¹⁵ и за захтеве, у вези с тим, за применом истих сценарија и рецепата и у југословенском случају. Међутим, идеја о поређењу „сомалијског“ са „југословенским случајем“, веома брзо је напуштена, након упозорења трезвенијих аналитичара да би свако посезање за истом врстом акција у југословенском случају нужно водило не само ка дебаклу, као што се то догодило у Сомалији, него и ка распламсавању југословенског пожара и његовом преношењу на шири балкански, па и европски простор. Истовремено, поступци и акције Савета безбедности у том раздобљу, потврђивали су сумње да се не ради само, и једино, о пристрасности и једностраном приступу УН, као последици медијски „изрежиране“ представе и заблуде о „агресивности и кривици српске стране“, и учвршћивали уверење да је у питању нешто много крупније што нема скоро никакве везе са почетном сврхом мировне мисије УН у претходној Југославији.

Када се ради о могућности покретања међународне оружане интервенције против српске стране у бившој БиХ или СР Југославије, по „сценарију“ за Ирак, ситуација је неупоредиво сложенија. На то указују

¹¹² Мисли се, пре свега, на: Заједничку декларацију СР Југославије и Републике Хрватске од 20. октобра 1992, потписану у Женеви; Заједничку изјаву председника СР Југославије и муслиманске БиХ од 20. 10. 1992. из Женеви; Заједнички коминике председника Републике Хрватске и муслиманске БиХ од 1. новембра 1992. из Загреба, и Нацрт устава за Републику БиХ, који су заједнички урадили копредседници Женевске конференције Венс и Овен (UN, Doc. S/24795).

¹¹³ Тадеуш Мазовјецки, којег је именovala Комисија УН за људска права.

¹¹⁴ Операција УН у Сомалији (UNOSOM) за пружање хуманитарне помоћи народу Сомалије и надгледање прекида непријатељстава међу завађеним етничким заједницама, покренута Резолуцијом 751 Савета безбедности од 24. априла 1992. године.

¹¹⁵ Након агресије Ирака на Кувајт, 2. августа 1990, коалиционе снаге, на челу са САД, уз званични „благослов“ Савета безбедности (Резолуција 678 од 29. новембра 1990) и под заставном УН, започеле су 17. јануара, а већ 3. марта 1991. окончале чувену операцију „Пустињска олуја“ и принудиле Ирак на капитулацију. (Опширније: Група аутора, *Рат у Персијском заливу*, „Војно дело“, бр. 4-5/1991, стр. 205-440; К. Обрадовић, *Рат у ГОЛФУ – последице и поуке*, „Међународни проблеми“, 2/1991, стр. 143-154.

најмање две значајне чињенице: *прво*, ниједна од страна у конфликтима у Југославији до сада није, нити би објективно могла да буде, проглашена за агресора, иако је таквих неоснованих покушаја било, и још увек их има, и *друго*, већ је покренут механизам мировне операције УН у Југославији, који искључује према установљеним стандардима, сваку могућност *формалног повезивања или претварања* у оружану интервенцију под окриљем УН, односно у операцију за наметање мира, што не искључује, наравно, могућност да механизам мировних операција УН фактички буде напуштен и замењен типичном војном интервенцијом, а последице у том случају није тешко предвидети.

У разрешавању југословенске кризе, што због њене сложености и инволвираности интереса бројних међународних субјеката, што због деформисања сопственог приступа, Уједињене нације су дошле до критичне тачке, на којој се безусловно и без одлагања морају одредити да ли ће да наставе започету мировну операцију, ослободе је баласта нерегуларних колективних санкција и врате се изворном, неселективном и непристрасном приступу југословенској кризи и једнаком третману свих њених актера. Уколико, међутим, превагне интерес за настављањем досадашњег једностраног, пристрасног приступа југословенској кризи, за демонизовање и кажњавање само једног од њених актера, тада међународна оружана принуда против СР Југославије постаје једина и неизбежна опција. То би, сасвим извесно, означило дефинитивни крах мировне операције Уједињених нација на простору претходне Југославије. Међутим, никада се, у историји мировних операција Уједињених нација није догодило да се акције за одржавање мира претворе у операције мировних снага УН за наметање мира применом оружане ефективне силе против агресора или државе која је на други начин угрозила међународни мир. Такође, примена ефективног оружаног насиља над једном од страна у међународном сукобу у оквиру механизма мировних операција УН дубоко је противуречна суштини повеље УН и основним разлозима због којих је тај механизам и установљен. Према томе, заблуда је веровање да је у југословенском случају, као типичном грађанском и међуетничком сукобу, могуће употребити механизам за одржавање мира на начин који није било могуће применити ни у случајевима међудржавних сукоба. Покушај успостављања мира на простору претходне Југославије некаким „хибридним“ механизмом мировних операција, колективних санкција утврђених 7. главом Повеље УН и међународне војне интервенције у режији водеће светске силе САД или НАТО-а, који би дакле био резултат опредмећеног насиља против једног од актера југословенске кризе, изазвао би, сасвим сигурно, ново, још снажније и трајно жариште међународних сукоба на Балкану и у Европи.

У озбиљним научним и политичким круговима још увек су стидљива, али не и незапажена упозорења на такав неповољан развој догађаја уколико међународна заједница остане привржена (или само неми посматрач) наметнутом курсу разрешавања југословенске кризе. Посте-

пено, али сигурно, пробија се уверење да се у југословенском случају, заправо, тестирају нова рецептура и могућности ретроградне инструментализације Уједињених нација, односно претварања светске организације и њених агенција у нову „гласачку машину“ и трансмисију глобалних, геостратешких и спољнополитичких интереса креатора „новог европског и светског поретка“. Југословенски случај постаје тако први озбиљнији „експеримент“ али можда и последња опомена Уједињеним нацијама да рехабилитују свој дигнитет најширег демократског међународног форума и врате се изворној универзалности начела и циљева ради којих су основане. Јер, основане и оправдане иницијативе за усавршавањем и даљом инструментализацијом система колективне безбедности Уједињених нација озбиљно наткриљује опасност да „савршенији систем“ заштите мира који се нуди буде само проста замена доскорашњег система биполарне хегемоније новим облицима доминације „светског жандарма“ (САД) и њему послушног директоријума поседника светске економске и политичке моћи. Мирење са таквом опасношћу и потцењивање глобалних негативних последица које она собом носи може означити и почетак распада светске организације и њено дефинитивно ишчезавање са светске политичке сцене. На срећу, још нису нестали сви разлози и чињенице за наду да ће, пред тим судбоносним изазовима, Уједињене нације учинити прави и (за себе) једино могући избор.